

دانشگاه الزهرا

دانشکده الهیات

پایان نامه

جهت اخذ درجه کارشناسی ارشد

رشته‌ی علوم قرآن و حدیث

عنوان

بررسی تطبیقی داستان حضرت لوط

در قرآن و عهدین

استاد راهنما

دکتر بی بی سادات رضی بهابادی

استاد مشاور

دکتر لیلا هوشنگی

دانشجو

اکرم همتی

اسفندماه ۱۳۸۶

باسمه تعالی

بموجب نامه شماره ..... مورخ ..... جلسه دفاع از پایان نامه
خانم ..... دانشجوی رشته ..... دانشکده .....
به شماره دانشجویی ..... در روز ..... مورخ .....
تحت عنوان .....
در اطاق ..... برگزار گردید.
ابتدا خانم ..... گزارشی از کار پژوهشی خود را ارائه کردند و سپس به
سؤالات اعضاء حاضر در جلسه پاسخ دادند. در پایان هیأت داوران رساله دانشجو را با نمره
..... و امتیاز ..... مورد قبول قرار دادند.
قرار ندادند.

هیأت داوران:

- ۱- استاد راهنما
- ۲- استاد مشاور
- ۳- داور
- ۴- داور

امضاء

نام و نام خانوادگی مدیر گروه

امضاء

نام و نام خانوادگی رئیس دانشکده

یا نماینده دانشکده در شورای تحصیلات تکمیلی دانشگاه

This document was created with Win2PDF available at <http://www.daneprairie.com>.
The unregistered version of Win2PDF is for evaluation or non-commercial use only.

چکیده

طرح داستان انبیاء و امم پیشین از مشترکات قرآن و عهدین است. از جمله این داستان‌ها، ماجرای زندگی حضرت لوط است که با داستان زندگی حضرت ابراهیم پیوندی تام دارد.

در این پایان‌نامه به مقایسه این داستان در قرآن و عهدین پرداخته شده است تا به مشابهت‌ها و تفاوت‌های گزارش این دو متن مقدس در این باره پی ببریم.

ابتدا مفهوم نبوت را در دو سنت اسلام و یهود بررسی شده، آنگاه در دو فصل، سیره لوط و قوم لوط را بنا به گزارش قرآن و عهدین مطرح و مقایسه نموده‌ایم. در هریک از این بخش‌ها احادیث تفسیری ذکر شده و احادیث هماهنگ با تورات مشخص شده‌است. نظر به تفاوت‌های موجود در تعریف مفهوم نبوت در اسلام و یهود است که می‌توان تفاوت گزارش‌ها را توضیح داد؛ به عنوان مثال از آنجا که در دین یهود، عصمت عملی (معصومیت از گناه) نبی ضروری نیست، اعمالی به لوط عليه السلام نسبت داده شده که بنا به دیدگاه قرآنی شأن والای انبیاء از این اعمال بری می‌باشند.

در قرآن و تورات خطوط کلی ماجرا نظیر مهاجرت لوط به همراه ابراهیم، رفتن لوط به میان قومی گنهکار، نزول ملائکه عذاب بر ابراهیم و لوط و عذاب قوم لوط مشترک است. در تورات، به جرئیاتی نیز مانند نسب لوط، سفرهای لوط، به اسارت گرفته شدن لوط اشاره شده‌است. در قرآن ویژگی‌های قوم گنهکار لوط، راهنمایی و هدایت لوط نسبت به قومش و عکس‌العمل قوم او بیشتر و دقیق‌تر مطرح شده‌است.

درباره مضمون احادیث مطرح شده در ذیل آیات قرآن، باید گفت در برخی موارد در قرآن و در تورات مباحثی این چنین مطرح نشده‌است. فقط گاهی، در برخی از جزئیات این احادیث با تورات مشابهت‌هایی دارد.

کلمات کلیدی: نبوت، عصمت، لوط، ابراهیم، قوم لوط، ملائکه، عذاب

This document was created with Win2PDF available at <http://www.daneprairie.com>.
The unregistered version of Win2PDF is for evaluation or non-commercial use only.

فهرست اجمالی مطالب

صفحه	عنوان
۱	..... مقدمه
۳	..... فصل اول: کلیات
۴	..... ۱-۱ کلیات طرح
۴	..... ۱-۱-۱ مسأله پژوهش
۴	..... ۲-۱-۱ پیشینه
۵	..... ۳-۱-۱ پرسش‌های پژوهش
۵	..... ۴-۱-۱ اهداف تحقیق
۵	..... ۵-۱-۱ فرضیات پژوهش
۶	..... ۲-۱ مفهوم نبوت از دیدگاه سنت اسلامی
۶	..... ۱-۲-۱ واژه نبی و نبوت
۷	..... ۲-۲-۱ انتخاب نبی
۷	..... ۳-۲-۱ حکمت بعثت انبیاء
۹	..... ۴-۲-۱ مختصات انبیاء
۲۰	..... ۳-۱ مفهوم نبوت از دیدگاه سنت یهودی
۲۰	..... ۱-۳-۱ واژه نبی و نبوت
۲۱	..... ۲-۳-۱- عناوین نبی
۲۵	..... ۳-۳-۱ انتخاب نبی
۲۷	..... ۴-۳-۱ زندگی انبیاء
۲۹	..... ۵-۳-۱ مختصات انبیاء
۳۶	..... ۴-۱ مقایسه مفهوم نبوت در دو سنت اسلام و یهود
۳۹	..... فصل دوم: سیره‌ی حضرت لوط <small>علیه السلام</small>
۴۰	..... ۱-۲ شخصیت لوط
۴۰	..... ۱-۱-۲ نام لوط
۴۱	..... ۲-۱-۲ نسب لوط
۴۲	..... ۳-۱-۲ زادگاه لوط
۴۲	..... ۴-۱-۲ اوصاف لوط
۴۷	..... ۵-۱-۲ خانواده‌ی لوط
۵۱	..... ۶-۱-۲ گزارش تورات
۵۴	..... ۷-۱-۲ بررسی و مقایسه گزارش قرآن و تورات
۵۶	..... ۲-۲ مهاجرت لوط
۵۶	..... ۱-۲-۲ مهاجرت لوط به همراه ابراهیم

۵۷	..... ۲-۲-۲ علت مهاجرت لوط و ابراهیم
۵۸	..... ۳-۲-۲ مبدأ و مقصد این مهاجرت
۶۰	..... ۴-۲-۲ جدا شدن لوط از ابراهیم
۶۱	..... ۵-۲-۲ محل سکونت لوط پس از مهاجرت
۶۳	..... ۶-۲-۲ به اسارت گرفته شدن لوط
۶۳	..... ۷-۲-۲ گزارش تورات
۶۵	..... ۸-۲-۲ بررسی و مقایسه گزارش قرآن و تورات
۶۷	..... ۳-۲ خلاصه
۶۸	..... فصل سوم: قوم حضرت لوط
۶۹	..... ۱-۳ معرفی قوم لوط
۶۹	..... ۱-۱-۳ اوصاف قوم لوط
۷۷	..... ۲-۱-۳ رسالت لوط در برابر قوم خود
۸۰	..... ۳-۱-۳ عکس العمل قوم لوط در برابر دعوت و رسالت ایشان
۸۱	..... ۴-۱-۳ دعا و خواسته‌ی لوط از خداوند در برابر اعمال قومش
۸۲	..... ۵-۱-۳ گزارش تورات
۸۳	..... ۶-۱-۳ بررسی و مقایسه گزارش قرآن و تورات
۸۵	..... ۲-۳ سرنوشت قوم لوط
۸۵	..... ۱-۲-۳ نزول ملائکه عذاب بر ابراهیم
۱۰۰	..... ۲-۲-۳ نزول ملائکه عذاب بر لوط
۱۱۳	..... ۳-۲-۳ نزول عذاب بر قوم لوط
۱۲۲	..... ۳-۳ خلاصه
۱۲۴	..... بررسی روایی داستان لوط
۱۲۵	..... نتیجه‌گیری
۱۲۷	..... منابع و مآخذ

فهرست تفصیلی مطالب

صفحه	عنوان
۱	مقدمه .....
۳	فصل اول: کلیات .....
۴	۱-۱ کلیات طرح .....
۴	۱-۱-۱ مسأله پژوهش .....
۴	۲-۱-۱ پیشینه .....
۵	۳-۱-۱ پرسش‌های پژوهش .....
۵	۴-۱-۱ اهداف تحقیق .....
۵	۵-۱-۱ فرضیات پژوهش .....
۶	۲-۱ مفهوم نبوت از دیدگاه سنت اسلامی .....
۶	۱-۲-۱ واژه نبی و نبوت .....
۷	۲-۲-۱ انتخاب نبی .....
۷	۳-۲-۱ حکمت بعثت انبیاء .....
۸	۱-۳-۲-۱ حکمت بعثت انبیاء در امور مادی و دنیوی .....
۸	۲-۳-۲-۱ حکمت بعثت انبیاء در امور معنوی و اخروی .....
۹	۴-۲-۱ مختصات انبیاء .....
۹	۱-۴-۲-۱ وحی .....
۹	۱-۱-۴-۲-۱ انواع وحی نبوی .....
۱۰	۲-۴-۲-۱ معجزه .....
۱۱	۳-۴-۲-۱ عصمت .....
۱۲	۱-۳-۴-۲-۱ عصمت در مقام تلقی و ابلاغ وحی .....
۱۵	۲-۳-۴-۲-۱ عصمت در مقام عمل .....
۱۷	۳-۳-۴-۲-۱ اختیاری بودن عصمت .....
۱۸	۴-۳-۴-۲-۱ آراء متکلمین پیرامون عصمت .....
۲۰	۳-۱ مفهوم نبوت از دیدگاه سنت یهودی .....
۲۰	۱-۳-۱ واژه نبی و نبوت .....
۲۱	۲-۳-۱ عناوین نبی .....
۲۱	۱-۲-۳-۱ رائی .....
۲۲	۲-۲-۳-۱ پیشگو .....
۲۳	۳-۲-۳-۱ بیننده خواب و رؤیا .....
۲۴	۴-۲-۳-۱ مرد خدا .....
۲۵	۵-۲-۳-۱ نذیره .....

۲۵	..... ۳-۳-۱ انتخاب نبی
۲۷	..... ۴-۳-۱ زندگی انبیاء
۲۹	..... ۵-۳-۱ مختصات انبیاء
۲۹	..... ۱-۵-۳-۱ وحی
۳۰	..... ۲-۵-۳-۱ معجزه
۳۲	..... ۳-۵-۳-۱ عصمت
۳۲	..... ۱-۳-۵-۳-۱ عصمت در مقام تلقی و دریافت وحی
۳۳	..... ۲-۳-۵-۳-۱ عصمت در مقام عمل
۳۶	..... ۴-۱ مقایسه مفهوم نبوت در دو سنت اسلام و یهود
۳۹	..... فصل دوم: سیره‌ی حضرت لوط علی‌ه‌السلام
۴۰	..... ۱-۲ شخصیت لوط
۴۰	..... ۱-۱-۲ نام لوط
۴۱	..... ۲-۱-۲ نسب لوط
۴۲	..... ۳-۱-۲ زادگاه لوط
۴۲	..... ۴-۱-۲ اوصاف لوط
۴۳	..... ۱-۴-۱-۲ ایمان آوردن به ابراهیم
۴۳	..... ۲-۴-۱-۲ مقام رسالت از جانب پروردگار
۴۳	..... ۳-۴-۱-۲ دریافت حکمت و دانش از جانب خداوند
۴۴	..... ۴-۴-۱-۲ برتری داشتن بر جهانیان
۴۵	..... ۵-۴-۱-۲ مورد اطمینان
۴۵	..... ۶-۴-۱-۲ قرار گرفتن در زمره‌ی صالحین
۴۶	..... ۷-۴-۱-۲ مطهر و پاکدامن
۴۶	..... ۸-۴-۱-۲ شاکر و سپاس‌گذار
۴۶	..... ۹-۴-۱-۲ داخل شدن در رحمت الهی
۴۷	..... ۵-۱-۲ خانواده‌ی لوط
۴۹	..... ۱-۵-۱-۲ اوصاف خانواده‌ی لوط
۵۰	..... ۱-۱-۵-۱-۲ ایمان و اسلام
۵۰	..... ۲-۱-۵-۱-۲ پاک‌دامنی
۵۰	..... ۳-۱-۵-۱-۲ شکر و سپاس
۵۱	..... ۶-۱-۲ گزارش تورات
۵۴	..... ۷-۱-۲ بررسی و مقایسه گزارش قرآن و تورات
۵۶	..... ۲-۲ مهاجرت لوط
۵۶	..... ۱-۲-۲ مهاجرت لوط به همراه ابراهیم
۵۷	..... ۲-۲-۲ علت مهاجرت لوط و ابراهیم

۵۸	..... ۳-۲-۲ مبدأ و مقصد این مهاجرت
۶۰	..... ۴-۲-۲ جدا شدن لوط از ابراهیم
۶۱	..... ۵-۲-۲ محل سکونت لوط پس از مهاجرت
۶۳	..... ۶-۲-۲ به اسارت گرفته شدن لوط
۶۳	..... ۷-۲-۲ گزارش تورات
۶۵	..... ۸-۲-۲ بررسی و مقایسه گزارش قرآن و تورات
۶۷	..... ۳-۲ خلاصه
۶۸	..... فصل سوم: قوم حضرت لوط
۶۹	..... ۱-۳ معرفی قوم لوط
۶۹	..... ۱-۱-۳ اوصاف قوم لوط
۶۹	..... ۱-۱-۱-۳ تکذیب انبیاء
۷۰	..... ۲-۱-۱-۳ انجام عمل فاحشه (لواط)
۷۱	..... ۱-۲-۱-۱-۳ علت شیوع لواط در میان آنان
۷۲	..... ۳-۱-۱-۳ قطع سبیل
۷۳	..... ۴-۱-۱-۳ انجام منکر در مجالس خود
۷۷	..... ۲-۱-۳ رسالت لوط در برابر قوم خود
۷۷	..... ۱-۲-۱-۳ اعلام رسالت خویش
۷۸	..... ۲-۲-۱-۳ دعوت به تقوای الهی
۷۸	..... ۳-۲-۱-۳ دعوت به اطاعت از خویش
۷۸	..... ۴-۲-۱-۳ نهی از خواهش
۷۹	..... ۵-۲-۱-۳ بیم دادن از عذاب الهی
۸۰	..... ۳-۱-۳ عکس العمل قوم لوط در برابر دعوت و رسالت ایشان
۸۰	..... ۱-۳-۱-۳ تهدید به اخراج از شهر
۸۰	..... ۲-۳-۱-۳ جدال و تمسخر
۸۱	..... ۴-۱-۳ دعا و خواسته‌ی لوط از خداوند در برابر اعمال قومش
۸۲	..... ۵-۱-۳ گزارش تورات
۸۳	..... ۶-۱-۳ بررسی و مقایسه گزارش قرآن و تورات
۸۵	..... ۲-۳ سرنوشت قوم لوط
۸۵	..... ۱-۲-۳ نزول ملائکه عذاب بر ابراهیم
۸۵	..... ۱-۱-۲-۳ علت نزول ملائکه بر ابراهیم
۸۶	..... ۲-۱-۲-۳ تعداد ملائکه
۸۷	..... ۳-۱-۲-۳ چگونگی ملاقات ملائکه با ابراهیم
۸۸	..... ۱-۳-۱-۲-۳ پذیرایی ابراهیم از ملائکه
۸۸	..... ۲-۳-۱-۲-۳ امتناع ملائکه از خوردن و ترس ابراهیم از این امر

۸۹	..... بشارت دادن ملائکه به ابراهیم ۴-۱-۲-۳
۹۰	..... عکس‌العمل ابراهیم و همسرش در برابر بشارت ملائکه ۱-۴-۱-۲-۳
۹۲	..... خبر دادن ملائکه از مأموریت خود و مجادله‌ی ابراهیم در حق قوم لوط ۵-۱-۲-۳
۹۵	..... علت مجادله‌ی ابراهیم ۱-۵-۱-۲-۳
۹۶	..... پاسخ ملائکه در برابر مجادله‌ی ابراهیم ۲-۵-۱-۲-۳
۹۷	..... گزارش تورات ۶-۱-۲-۳
۹۸	..... بررسی و مقایسه گزارش قرآن و تورات ۷-۱-۲-۳
۱۰۰	..... نزول ملائکه عذاب بر لوط ۲-۲-۳
۱۰۱	..... چگونگی ملاقات ملائکه با لوط ۱-۲-۲-۳
۱۰۲	..... هجوم قوم لوط بر او و میهمانانش ۲-۲-۲-۳
۱۰۳	..... محاجه‌ی لوط با قوم خود ۳-۲-۲-۳
۱۰۳	..... دعوت به تقوای الهی و برحذر نمودن از منکر ۱-۳-۲-۲-۳
۱۰۴	..... تحریک وجدان آنان ۲-۳-۲-۲-۳
۱۰۵	..... پیشنهاد او برای ازدواج آنان با دختران خود ۳-۳-۲-۲-۳
۱۰۷	..... پاسخ قوم در برابر محاجه‌ی لوط و نابینا شدن آنان ۴-۲-۲-۳
۱۰۹	..... خبر دادن ملائکه از مأموریت خویش ۵-۲-۲-۳
۱۱۰	..... گزارش تورات ۶-۲-۲-۳
۱۱۱	..... بررسی و مقایسه گزارش قرآن و تورات ۷-۲-۲-۳
۱۱۳	..... نزول عذاب بر قوم لوط ۳-۲-۳
۱۱۳	..... چگونگی عذاب قوم لوط ۱-۳-۲-۳
۱۱۴	..... نزول صیحه آسمانی ۱-۱-۳-۲-۳
۱۱۴	..... زیر و رو شدن ۲-۱-۳-۲-۳
۱۱۵	..... بارش بارانی از سنگ ۳-۱-۳-۲-۳
۱۱۷	..... نجات‌یافتگان از عذاب ۲-۳-۲-۳
۱۱۷	..... عذاب همسر لوط ۳-۳-۲-۳
۱۱۹	..... گزارش تورات ۴-۳-۲-۳
۱۲۰	..... بررسی و مقایسه نظریه قرآن و تورات ۵-۳-۲-۳
۱۲۲	..... خلاصه ۳-۳
۱۲۴	..... بررسی روایی داستان لوط ۳-۳
۱۲۵	..... نتیجه‌گیری ۳-۳
۱۲۷	..... منابع و مآخذ ۳-۳

This document was created with Win2PDF available at <http://www.daneprairie.com>.
The unregistered version of Win2PDF is for evaluation or non-commercial use only.

مقدمه

قصه‌ها در عرصه فرهنگ جایگاهی ویژه دارند و در حقیقت جایگاه تجلی آرمان‌ها، اندیشه‌ها و مفاهیم بلند ذهن پویش‌گر بشری هستند. از دیرباز و در طول تاریخ مردم به بیان مطالب آموزنده و نکات اخلاقی و تربیتی از طریق قصه‌ها پرداخته‌اند. شاید یکی از علل توجه و مقبولیت قصه، برتری و عمق تأثیر آن نسبت به دیگر اشکال سخن به ویژه خطابه و سخنرانی است و همه مردمان در هر سن و جنس و نژادی از قصه‌های جامعه خود متأثر می‌شوند و این امر سبب شده‌است که قصه‌های هر قومی نمادی از فرهنگ و ادب آن قوم به حساب آید.

قصه یکی از بخش‌های مهم و اصلی کتب آسمانی است، که این کتب در طرح قصص تا حدودی متفاوت‌اند.

داستان در قرآن از مقام و موقعیت ویژه‌ای برخوردار است و هدف از وجود قصه در قرآن به هدف از نزول آن بازمی‌گردد، که هدایت بشر به سوی سعادت ابدی و کمال مطلق است،^۱ خداوند برای دستیابی انسان به این هدف عالی ابزار و وسائل لازم را آماده نموده و یکی از این لوازم بیان قصص و سرگذشت پیشینیان به منظور عبرت‌گیری سایر انسان‌ها می‌باشد.^۲

یکی از بارزترین و مهم‌ترین ویژگی‌های قصص قرآن حق و واقع بودن آن است و هیچ‌کدام حاصل تخیل و برساخته نیست، همان‌گونه که قرآن کریم نیز خود به این مطلب اشاره نموده‌است.^۳ روش قرآن در بیان قصص، قصه‌سرایی یا به عبارت دیگر شرح و توضیح نمی‌باشد و سبک و سیاق خاص خود را دارد و آنچه از داستان که انسان را در رسیدن به هدف کلی یعنی هدایت یاری می‌دهد مورد توجه قرآن است. بر همین اساس این کتاب الهی کمتر از مسائلی جزئی چون زمان، مکان، اسامی اشخاص سخن می‌گوید و اگر در موضوعی مختصات زمانی و مکانی و یا اسامی ذکر می‌شود قطعاً در تبیین هدف ضروری بوده‌است.

اما بین قصه‌های قرآن و عهدین تفاوت بسیار وجود دارد. عهدین از لحاظ سبک و شیوه پرداختن به قصه‌ها، به مثابه یک کتاب تاریخ است و برخلاف قرآن، قصص و به خصوص قصص انبیاء را از آغاز تا انجام با تمام جزئیات یک‌جا و کامل آورده درحالی‌که در بسیاری از موارد از بیان سایر مسائل مهم داستان خودداری نموده‌است. همچنین صرف‌نظر از مطالب کم‌اهمیت و بی‌ارزش در قصه‌های عهدین مطالب ناروا و سخیف راجع به خدا و پیامبران الهی در آن بسیار فراوان است.

داستان حضرت لوط عَلَيْهِ السَّلَام نیز یکی از قصه‌های حقیقی و تاریخی است که با تفاوت‌هایی در قرآن و عهدین آمده‌است. این داستان در عهد قدیم با تفصیل بیشتری نسبت به قرآن مطرح شده و به بیان

۱- «ذَلِكَ الْكِتَابُ لَا رَيْبَ فِيهِ هُدًى لِّلْمُتَّقِينَ» (بقره / ۲)

۲- «لَقَدْ كَانَ فِي قَصَصِهِمْ عِبْرَةً لِّأُولِي الْأَلْبَابِ ...» (یوسف / ۱۱۱)

۳- «نَحْنُ نَقُصُّ عَلَيْكَ نَبَأَهُم بِالْحَقِّ ...» (کهف / ۱۳)

جزئیات زیادی از داستان پرداخته شده است، اما گزارش قرآن از این داستان به گونه‌ای است که در عین اختصارگویی تنها به مطالب مهم و اصلی داستان اشاره نموده است.

در این تحقیق هدف این بوده است که ضمن بیان داستان حضرت لوط ع‌ا‌س‌ل‌ی‌ا در قرآن و عهدین، با توجه به مفهوم نبوت در دو آئین اسلام و یهود، به بررسی و مقایسه این داستان در کتب مذکور پرداخته و موارد اتفاق و اختلاف آنها را بیان نموده تا جایگاه والای قرآن نسبت به عهدین در بیان این داستان که در واقع تصحیح کننده و تکمیل کننده است، مشخص شود.

از آنجا که احادیث و روایات در توضیح و تفسیر آیات از جمله آیات قصص مورد نیاز خواننده قرآنی است، سعی کرده‌ایم از احادیثی که در این باب وارد شده‌اند، در این تحقیق نیز استفاده نماییم. ذکر چند نکته ضروری به نظر می‌رسد:

۱- مفهوم نبوت در دو دین اسلام و یهود در بیان قصص انبیاء تأثیرگذار بوده است. به طوری که قرآن انبیاء را دارای عصمت عملی دانسته و هیچ‌گاه گناه و اشتباهی را به آنان نسبت نداده است، اما از آنجاکه در دین یهود و تورات عصمت عملی انبیاء ضروری نیست، گناهان و خطاهای زیادی از انبیاء در تورات به چشم می‌خورد.

۲- یکی از آفت‌های تفاسیر نقلی در نقل قصص، به کار بردن اسرائیلیات است. اسرائیلیات در اصطلاح مفسران بر همه آن تأثیری اطلاق می‌گردد که فرهنگ یهودی و مسیحی بر تفسیر قرآن کریم داشته است. علت آنکه مفسران آن را اسرائیلیات گفته‌اند این است که اولاً روایات بیشتری از یهود نقل شده است، دیگر آنکه یهودیان در عصر آغازین اسلام بیشتر با مسلمانان اختلاط و تبادل افکار داشته‌اند. درصدد آن برآمدیم تا روایاتی را که در زمینه داستان حضرت لوط ع‌ا‌س‌ل‌ی‌ا وارد شده است مورد بررسی قرار داده و آن دسته از روایاتی را که هماهنگ با مطالب تورات بوده استخراج نماییم.

۳- در ترجمه آیات، از ترجمه آقای فولادوند استفاده شده است.

۴- در تفسیر آیات مبنای اصلی کار استفاده از تفاسیر مهمی چون المیزان، مجمع‌البیان، من وحی القرآن و التفسیر الکبیر بوده که برای بیان هر آیه‌ای به تمامی این تفاسیر مراجعه شده است و اگر در تفسیر آیه‌ای به برخی از این تفاسیر ارجاع داده نشده بدین دلیل بوده است که یا مطلبی را متذکر نشده‌اند و یا مطلب قابل توجهی را بیان ننموده‌اند. همچنین در کنار این تفاسیر، تفاسیر دیگری چون التبیان، فی ظلال القرآن، المنار و نمونه مورد استفاده قرار گرفته‌اند.

۵- برای استخراج روایات به تفاسیر روایی شیعی مانند البرهان و نورالثقلین و نیز تفاسیر روایی اهل سنت چون الدر المنثور، تفسیر الطبری و مراجعه شده است. همچنین کتب روایی چون بحار الانوار، علل الشرایع و الکافی در این زمینه مورد توجه قرار گرفته‌اند.

باشد که هدف از نگارش این رساله که همانا اثبات کردن جایگاه و برتری مطالب قرآن نسبت به مطالب سایر کتب آسمانی است، عملی گردد و به این امید که این رساله مورد استفاده خوانندگان عزیز و گرامی قرار گیرد.

فصل اول

کلیات

۱-۱ کلیات طرح

۱-۱-۱ مسأله پژوهش

سؤال اصلی: انطباق گزارش قرآن و تورات درباره داستان حضرت لوط عَلَيْهِ السَّلَام تا چه اندازه است؟ یکی از مسائل مشترک قرآن و تورات توجه به داستان انبیاء است. داستان حضرت لوط در زمره این داستان‌هاست که کمتر مورد توجه واقع شده‌است. در تورات در ابوابی از سفر پیدایش به آن پرداخته شده و نیز در قرآن در سوره‌های اعراف، هود، حجر، شعراء، حج، انبیاء، نمل، صافات، ص، قمر و تحریم مطرح شده‌است. اما شیوه نقل این داستان در دو کتاب مذکور یکسان نبوده و در آن هم موارد اتفاق و هم موارد اختلاف به چشم می‌خورد.

از این رو در این رساله سعی بر آن داریم که داستان حضرت لوط را با نظر به مفهوم نبوت به‌طور دقیق در دو متن مقدس قرآن و تورات مورد بررسی و مقایسه قرار داده و وجوه اشتراک و افتراق آنها را بیان نماییم، و در پی پاسخ‌گویی به این سؤال باشیم که تطابق گزارش قرآن و تورات درباره داستان لوط عَلَيْهِ السَّلَام تا چه اندازه است. بی‌شک در فهم گزارش قرآنی روایات نیز موردنظر است.

۱-۱-۲ پیشینه

داستان حضرت لوط عَلَيْهِ السَّلَام هم در قرآن و هم در تورات ذکر گردیده و از دیرباز در کتاب‌های تفسیری، روایی، قصص‌الانبیاء و تاریخ پیامبران مورد توجه و بررسی قرار گرفته‌است. اما اکثر مفسران در این زمینه کار مقایسه‌ای انجام نداده‌اند از جمله مجمع‌البیان، من وحی القرآن، التبیان، فی ظلال القرآن و... البته در برخی تفاسیر مانند تفسیر المیزان و تفسیر المنار کار تطبیقی بسیار جزئی صورت گرفته‌است. همچنین تحقیقی تحت عنوان «نابودی قوم لوط در قرآن و عهدین» توسط خانم رقیه رضایی در مقطع کارشناسی در جامعه الزهراء قم انجام گرفته‌است، اما این کار تحقیقی کامل نبوده و تنها به عذاب قوم لوط عَلَيْهِ السَّلَام پرداخته‌است و منابع آن به ویژه در بخش مربوط به عهدین بسیار ناقص می‌باشد.

بنابراین در این پژوهش درصدد آن هستیم که به صورت کامل‌تر و دقیق‌تر به این موضوع

بپردازیم.

۳-۱-۱ پرسش‌های پژوهش

- ۱- نکات مشترک گزارش قرآن و تورات در مورد داستان حضرت لوط کدام است؟
- ۲- موارد اختلاف گزارش قرآن و تورات در مورد داستان حضرت لوط کدام است؟
- ۳- برای گزارش قرآن در این باره چه جایگاه و موقعیتی را می‌توان نسبت به گزارش تورات مطرح کرد؟
- ۴- چه بخشی از روایات مرتبط با داستان لوط هماهنگ با مطالب تورات می‌باشد؟

۴-۱-۱ اهداف تحقیق

اسلام، یهود و مسیحیت از ادیان بزرگ الهی هستند. و در عین اینکه هر کدام مستقل از دیگری است، وجوه اشتراک بسیاری بین آنها وجود دارد. اسلام تأکید ویژه‌ای بر این موارد مشترک دارد و امامان معصوم نیز در مناظره‌های خود به این مهم توجه داشته‌اند. همچنین در عصر حاضر که سخن از گفتگوی ادیان است ضرورت بحث‌های تطبیقی دو چندان می‌نماید. قصص انبیاء یکی از موارد مشترک کتاب‌های آسمانی ادیان مختلف است، که با توجه به تعریف مفهوم نبوت در نوع بیان آن تفاوت‌هایی وجود دارد، ما برای فهم بیشتر و عمیق‌تر از این متون مقدس به بحث تطبیقی نیازمندیم تا از این طریق به وحیانی بودن منشأ کتب فوق پی برده و از طرف دیگر تحریف‌های وارد در این زمینه مشخص گردد.

۵-۱-۱ فرضیات پژوهش

- ۱- از جمله نکات مشترک گزارش قرآن و تورات در مورد داستان حضرت لوط: هجرت لوط، همراه ابراهیم، رفتن لوط به میان قومی گنهکار، نزول ملائکه برای نابودی قوم لوط و... می‌باشد.
- ۲- از جمله موارد اختلاف گزارش قرآن و تورات در مورد داستان حضرت لوط: نسل لوط، جدایی لوط از ابراهیم، اسیر شدن لوط و آزادی او توسط ابراهیم و... می‌باشد.
- ۳- گزارش قرآن در این باره تصحیح‌کننده و در مواردی جزئی تکمیل‌کننده است.
- ۴- به نظر می‌رسد بخش‌هایی از روایات تفسیری تحت تأثیر فرهنگ تورات بوده‌است.

۱-۲ مفهوم نبوت از دیدگاه سنت اسلامی

۱-۲-۱ واژه نبی و نبوت

لغویان دو ریشه برای نبی و نبوت ذکر کرده‌اند: ۱- نبأ ۲- نبوة. اگر نبی از «نبأ» گرفته شده باشد به معنی کسی است که از خداوند خیر می‌دهد و در اصل همزه داشته که در استعمال همزه آن ترک شده است، در این صورت «نبی»، «فعیل» به معنای فاعل است. و اگر نبی از «النبوة» و «النباوة» باشد، منظور رفعت و بلندی است و نبی را به سبب جایگاه بلند او نسبت به سایر مردم به این اسم خوانده‌اند، در این صورت اصل آن بدون همزه بوده و فعیل به معنی «مفعول» شمرده می‌شود. همچنین گفته‌اند نبی به معنی «راه» است، زیرا انبیاء راه‌های رسیدن به هدایت هستند.^۱ برخی از لغت‌شناسان بر این عقیده‌اند که نبی بدون همزه استعمال شود بلیغ‌تر است، چون هر صاحب خبری دارای مقام و منزلت والا نیست، به همین دلیل است که پیامبر ﷺ در خطاب با شخصی که او را «یا نبی الله» خوانده بود، فرمودند: «لست بنبی الله ولكنی نبی الله».^۲

متکلمین اسلامی نبی را این‌گونه تعریف نموده‌اند:

«نبی، انسانی است که از جانب خداوند مأمور اصلاح احوال انسان‌ها در امور دنیوی و اخروی می‌گردد. در علومش از دیگران بی‌نیاز است و امر خود را از آسمان و بدون واسطه بشر دریافت می‌کند و همچنین دعویش مقترن به امور خارق العاده‌ای است».^۳

علامه طباطبایی در تعریف نبوت آورده است: «نبوت حالتی است الهی و غیبی که نسبتش به حالت عمومی انسان‌ها یعنی درک و عمل آنان، نسبت بیداری است به خواب که شخص نبی به مدد آن معارفی را درک می‌کند و به وسیله آن، اختلافها و تضادها در حیات بشر مرتفع می‌گردد و این ادراک و تلقی از غیب همان است که در زبان قرآن وحی نامیده می‌شود و آن حالتی که انسان از وحی می‌گیرد، نبوت خوانده می‌شود».^۴

۱- ن.ک: احمد، ابن فارس؛ معجم مقاییس اللغة، چاپ اول، دار احیاء التراث العربی، بیروت - لبنان، ۱۴۲۲ ه.ق، ص ۹۷۳. حسین، الراغب الاصفهانی؛ مفردات الفاظ القرآن، تحقیق صفوان عدنان داوودی، چاپ اول، دارالسامیه، بیروت، ۱۴۱۷ ه.ق، ص ۷۹۰. محمد بن مکرم، ابن‌منظور؛ لسان‌العرب، چاپ اول، مؤسسه الاعلمی للمطبوعات، بیروت، ۱۴۲۶ ه.ق، ج ۴، ص ۳۸۳۴. حسن، المصطفوی؛ التحقیق فی کلمات القرآن الکریم، چاپ اول، وزاره الثقافه و الارشاد الاسلامی - الدائرہ العامه للمراكز و العلاقات الثقافه، ۱۳۷۱ ه.ش، ج ۱۲، ص ۱۴.

۲- حسین، الراغب الاصفهانی؛ پیشین.

۳- ابن‌میثم، البحرانی؛ قواعد المرام فی علم الکلام، تحقیق سیداحمد حسینی، چاپ دوم، مکتبه آیه‌الله العظمی المرعشی النجفی، ۱۴۰۶ ه.ق، ص ۱۲۲.

۴- محمدحسین، الطباطبایی؛ المیزان فی تفسیر القرآن، چاپ پنجم، دفتر انتشارات اسلامی جامعه‌ی مدرسین حوزه علمیه قم، ۱۴۱۷ ه.ق، ج ۲، ص ۱۳۱.

۱-۲-۲ انتخاب نبی

نبوت یک فیض الهی است که خداوند به هریک از بندگان خود که بخواهد ارزانی می‌دارد و بخشش و ارمغانی است که به هرکس بپسندد، می‌بخشد و چیزی نیست که با کوشش و ریاضت و با بحث و پژوهش به دست آید، و یا ابزار و سبب و نژاد و نسب در دستیابی بدان کارساز باشد، تنها رحمت و رهاورد خداست و خداوند هرکس را که بخواهد به رحمت خود ویژه می‌سازد. این گزینش انبیاء توسط خداوند، در قرآن با عناوین «اصطفاء»، «اجتباء» و «اختیار» تعبیر شده‌است:

«وَ اذْکُرْ عِبَادَنَا اِبْرَاهِیْمَ وَ اسْحٰقَ وَ یَعْقُوبَ اُولِی الْاَیْدِی وَ الْاَبْصَارِ، اِنَّا اَخْلَصْنَاهُمْ بِخَالِصَةٍ ذِکْرِی الدَّارِ، وَ اِنَّهُمْ عِنْدَنَا لَمِنَ الْمُصْطَفٰیْنَ الْاَخْیَارِ»^۱

«و بندگان ما ابراهیم و اسحاق و یعقوب را که نیرومند و دیده‌ور بودند به یادآور ما آنان را با موهبت ویژه‌ای که یادآوری آن سرای بود خالص گردانیدیم و آنان در پیشگاه ما جداً از برگزیدگان نیکناند.»

«... وَ لَکِنَّ اللّٰهَ یَجْتَبِیْ مِنْ رُّسُلِهِ مَنْ یَّشَآءُ...»^۲

«... خدا از میان فرستادگانش هر که را بخواهد برمی‌گزیند...»

«وَ اَنَا اَخْتَرْتُکَ فَاسْتَمِعْ لِمَا یُوحٰی»^۳

«و من تو را برگزیده‌ام پس بدان چه وحی می‌شود گوش فرا ده.»

بی‌گمان پروردگار یکتا کسانی را برمی‌گزیند و ویژه بهترین بخشش خود می‌سازد که پیشاپیش سزاواری‌ها و شایستگی‌های آن را بدان‌ها بخشیده‌باشد. و از این جهت است که خداوند خود در قرآن کریم می‌فرماید:

«... اللّٰهُ اَعْلَمُ حَیْثُ یَجْعَلُ رِسَالَتَهُ...»^۴

«... خدا بهتر می‌داند رسالتش را کجا قرار دهد...»

۱-۲-۳ حکمت بعثت انبیاء

یکی از اوصاف خداوند متعال حکیم بودن اوست. حکیم به کسی گفته می‌شود که کار عبث و بیهوده انجام ندهد و برای انجام هرکاری هدف و غرضی را دنبال نماید. حال می‌خواهیم بدانیم که هدف و غرض خداوند از بعثت انبیاء چه بوده‌است؟

۱- ص / ۴۷-۴۵.

۲- آل عمران / ۱۷۹.

۳- طه / ۱۳.

۴- انعام / ۱۲۴.

علمای اسلامی در این باره بیان داشته‌اند که وجود نبی در بقاء نوع انسان و اصلاح احوال او در امور مادی و دنیوی، و معنوی و اخروی ضروری است و هر آنچه که در این رابطه ضروری باشد در حکمت الهی واجب است، لذا وجود نبی در حکمت الهی واجب می‌باشد.^۱

۱-۲-۳-۱ حکمت بعثت انبیاء در امور مادی و دنیوی

خداوند که انسان را آفریده‌است تمام اسباب و وسائل حفظ حیات و بقا را نیز برای او خلق نموده، آب، غذا و...، از طرفی انسان فطرتاً و طبیعتاً اجتماعی خلق شده‌است و برای رسیدن به این الطاف الهی و دستیابی به زندگی بهتر نیاز به زندگی اجتماعی و تعاون و مشارکت در کنار دیگران را دارد. اما از آنجا که انسان از غریزه حب ذات و خویشتن‌خواهی برخوردار است ممکن است بین این انسان‌ها برای رسیدن به امیال خود اختلافات زیادی رخ دهد و فرقه‌ها و حزب‌های مخالف به وجود آیند. در اینجاست که این اجتماع انسانی نیاز به قوانین و مقرراتی دارد تا وظایف افراد را در جامعه تعیین نماید و نیز با تعیین کیفرها و پاداش‌ها غریزه خودخواهی او را تعدیل نماید و اندیشه تجاوز به حقوق دیگران را از او دور سازد. این قانون همان شرع است. به ناچار باید شارعی نیز باشد تا آن قانون را برای آنها بنیان نهاده و به اجرا گذارد، تا بدین وسیله آنان را در مسیر درست زندگی هدایت نماید، و آن شخص کسی نیست جز پیامبر و رسول الهی.^۲

۱-۲-۳-۲ حکمت بعثت انبیاء در امور معنوی و اخروی

سعادت ابدی انسان جز در کمال نفس، کسب معارف حقه و انجام اعمال صالحه حاصل نمی‌گردد. عقل بشری به علت محدود بودن نمی‌تواند آنها را به صورت تمام و صحیح ادراک نماید و اگر ادراکی نیز حاصل می‌کند به صورت مشکوک و موهم است، پس به ناچار باید شخصی از جانب خداوند باشد تا حقایق را برای انسان‌ها روشن و آشکار کند، آنها را با آفریدگار جهان آشنا سازد، عبادات و اعمال صالح را برای آنان تشریح کرده و در نهایت، آنچه را که موجب هدایت آنان می‌شود برایشان تبیین نماید. و این شخص همان پیامبر الهی است که از جانب خداوند مبعوث می‌گردد.^۳

۱- ابن میثم، البحرانی؛ پیشین، ص ۱۲۲. مقداد بن عبدالله، السیوری؛ الباب الحادی عشر للعلامة الحلی، تحقیق مهدی محقق، چاپ و انتشارات آستان قدس رضوی، ۱۳۸۶ ه. ش، ص ۳۴.

۲- ن. ک: ابن میثم، البحرانی؛ پیشین، ص ۱۲۳. مقداد بن عبدالله، السیوری؛ پیشین، ص ۳۵. المولی محسن، الفیض الکاظمی؛ علم الیقین فی اصول الدین، چاپ اول، دارالبلاغه، بیروت، ۱۴۱۰ ه. ق، ج ۱۱، صص ۳۳۹-۳۳۸. سعدالدین، التفتازانی؛ شرح المقاصد، تحقیق عبدالرحمن عمیره، چاپ اول، منشورات شریف رضی، قم، ۱۴۰۹ ه. ق، ج ۵، ص ۲۱-۱۹. علی بن محمد، الجرجانی؛ شرح المواقف، چاپ اول، منشورات شریف رضی، قم، ۱۳۲۵ ه. ق، ج ۸، صص ۲۲۲-۲۲۱. جعفر، سبحانی؛ الهیات و معارف اسلامی، چاپ چهارم، مؤسسه تعلیماتی و تحقیقاتی امام صادق، قم، ۱۳۸۲ ه. ش، صص ۱۸۲-۱۸۳.

۳- علامه الحلی، پیشین، ص ۳۵.